

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Wederopbouwhoeve in Grimbergen (Humbeek)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Wederopbouwhoeve, Grimbergen (Humbeek), Kruisstraat 90 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23025/102.1

Evert Vandeweghe

13/04/2018

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.	Evaluerend gedeelte	6
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	6
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	8
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	8
2.4.	Juridische toestand.....	8
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	8
2.4.2.	Omgeving:	8
3.	Beheersvisie	9
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	9
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	9
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	9
4.	Bronnen	10
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	10
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	10
5.2.	Fotobijlage	10
5.3.	Documentatie	10

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier vloeit voort uit de geografische herinventarisatie van bouwkundig erfgoed in de 19 gemeenten van de Vlaamse Rand (Beleidsnota Onroerend Erfgoed 2014-2019). Deze herinventarisatie gebeurde op basis van gebiedsdekkend veldwerk (waarbij alle panden ter plaatse werden bekeken en geëvalueerd op hun erfgoedwaarde) en aanvullend archief- en literatuuronderzoek. De voorgestelde beschermingsdossiers vormen een aanvulling op de bestaande beschermingen in de Vlaamse Rand, en zijn gekozen in functie van hun hoge erfgoedwaarde, in combinatie met hun illustratieve karakter voor het specifieke verhaal van de Vlaamse Rand. Uit dit onderzoek kwam het gebouw aan de Kruisstraat 90 in Grimbergen naar voor als het meest waardevolle voorbeeld van een hoeve die heropgebouwd werd met hulp van het *Oeuvre Suisse en Belgique*, een organisatie die in deze regio vrij actief was.

1.1. Situering

De hoeve is gelegen in het voormalige gehucht Kruis, aan de Kruisstraat 90 in Humbeek (Grimbergen). Deze straat vormt de verbinding met het voormalige gehucht Coppendries in de naburige deelgemeente Beigem (Grimbergen).

1.2. Historisch overzicht

Enkele weken nadat het Duitse leger op 4 augustus 1914 België binnengevallen was, bereikte de oorlog ook de regio van Grimbergen. Naast de brug over het kanaal en de kerk, werden tientallen woningen vernield, met name in de gehuchten Coppendries (Beigem) en Kruis (Humbeek).¹ 13 september staken Duitse soldaten daar bijna alle huizen in brand, naar verluidt als represaille omdat een terugkerende Belgische soldaat op hen geschoten had.² Ook de hoeve aan de Kruisstraat 90 (zie documentatiebijlage 5) werd toen vernield. Nog tijdens de oorlog, in 1918 werd deze hoeve heropgebouwd naar ontwerp van de Brusselse architect Alfred Minner, met behulp van het Zwitserse hulpcomité *Oeuvre Suisse en Belgique*. Deze organisatie gaf de eigenaar een lening, die begin 1924 volledig terugbetaald was (zie documentatiebijlage 3).³

De opdrachtgever, Jan Martijn Dupay (getrouwd met Elisabeth De Valk) was boer en jachtopziener. In de hoeve was zeker tot de Tweede Wereldoorlog ook een café gevestigd ("Jagersrust"). De vrijstaande stal in de noordwestelijke hoek van het perceel werd opgetrokken circa 1957 (zie documentatiebijlage 4). Hiervoor gebruikte men afbraakmaterialen van de bakstenen noodwoning die op deze plek tijdens de Eerste Wereldoorlog gebouwd was en die sinds 1918 gebruikt werd als stal (zie documentatiebijlage 2). Ook de veranda tegen de keuken werd midden 20ste eeuw aangebouwd.⁴

---

¹ VAN DAMME M. 2005: *Humbeek* [online] <https://id.erfgoed.net/teksten/120643> (geraadpleegd op 15 januari 2018).

² HOPPENBROUWERS, VAN HEESCH en VAN CAMPENHOUT 1919, 47 en 60; SPINNAEL 1967, 142 en 145; S.N. 2008, 3 en 9.

³ VAN DAMME M. 2005: *Hoeve* [online] <https://id.erfgoed.net/teksten/76495> (geraadpleegd op 18 december 2017).

⁴ Mondelinge informatie verkregen van de eigenaars (22 december 2017) en bouwvergunning van 1957 (Privaat archief Jozef Lauwers).

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken⁵

Deze aan de straat gelegen, vrijstaande hoeve werd na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd in neotraditionele stijl met regionalistische inslag. Rechts van de woning ligt de voormalige moestuin en boomgaard, van de straat en de burens gescheiden door een meidoornhaag. In de noordwestelijke hoek van het perceel staat een vrijstaande stal.

De hoeve bestaat uit een verankerd rechthoekig volume van vier ongelijke traveeën en één bouwlaag gevat tussen zijtuitgevels onder een licht geknikt zadeldak (rode Vlaamse pannen). De twee eerste traveeën worden ingenomen door de stal en de volgende door het woonhuis met opkamer in de noordoostelijke hoek. De achtergevel heeft aan de westzijde een kleine uitbouw onder lessenaarsdak (met de keuken en het varkenskot) en centraal een later toegevoegde kleine veranda. In het rechthoekige volume zelf bevond zich aan de westzijde de aardappelkelder (vooraan) en de paardenstal (achteraan). Het woonvolume bestaat uit een gelagzaal in de zuidoostelijke hoek, links ervan de 'beste kamer' en daarachter de eetkamer die toegang geeft tot de opkamer achter de gelagzaal. Tussen de eetkamer en de opkamer leidt een trap naar boven, waar zich drie volwaardige kamers bevinden en een zolderkamer. Eén van de kamers boven geeft ook toegang tot het stalvolume.

De gevelarchitectuur wordt gekenmerkt door baksteenmetselwerk in kruisverband op een kalkzandstenen plint met veelvuldig gebruik van witsteen voor de deur- en vensteromlijstingen, nis, gevelsteen (met opschrift "O.S.B.") gevelaflijning en schouder- en topstukken. Smeedijzeren gekrulde jaarankers onder de daklijst van de voorgevel vormen het bouwjaar "1918". Het licht uitkragende dak dat ondersteund wordt door houten, geschilderde modillons, bevat boven de twee middelste traveeën telkens een eenvoudige dakkapel met een bakstenen tuitgeveltje (voorzien van vlechtingen) onder een Vlaams pannen zadeldakje, heden met kunststoffen bebording. De meest rechtse travee wordt bekroond door een fraai uitgewerkte halsgevel op voluten en heeft een rechthoekige deur onder hardstenen driepijlstegeflankeerd door rechthoekige beluikte vensters, het geheel onder een korfboogvormig drieliicht met driepijlstege op gekrulde uiteinden. De sluitsteen met bloemen en fruitmotieven doet tevens dienst als sokkel voor een rondboognis met gedraaide zuiltjes. De voorgevel is verder voorzien van beluikte kruisvensters onder een dubbel ontlastingsboogje, van een ovalen oculus in de top van de halsgevel en in de meest linkse travee, en van een korfboogpoort in de stal.

De achtergevel wordt van oost naar west gekenmerkt door een beluikt bol- en kloosterkozijn (opkamer) en een kruisvenster (eetkamer) met erboven een dakvenster met bakstenen tuitgeveltje en vlechtingen. De uitbouw heeft in de oostzijde een korfboogvormige achterdeur met kalkzandstenen imposten en sluitsteen, en in de noordzijde een kleine rechthoekige vensteropening en deuropening onder wit geschilderde lateien. Rechts van de achterbouw bevindt zich nog een korfboogvormige staldeur met kalkzandstenen imposten en sluitsteen. De zijtuitgevels hebben aandaken, vlechtingen, schouderstukken op consolen, gekrulde muurankers en rechthoekige vensters. In de oostgevel bevinden zich op de begane grond brede, beluikte kloostervensters. Het houten schrijnwerk en oorspronkelijk glas bleven bewaard in de voorgevel, achtergevel en oostgevel. De westgevel heeft louter functionele muuropeningen. De vensters zijn voorzien van een houten roede-verdeling (ruitvormig in de bovenlichten van de oostgevel) en aan de voorgevel zijn de bovenlichten ingevuld met groen glas in lood. Gelijkaardige glas-in-lood-invulling bevindt zich in het korfboogvormig bovenlicht boven de houten deur, die zelf voorzien is van een bovenlicht.

---

⁵ Deze beschrijving is gebaseerd op: VAN DAMME M. 2005: *Hoeve* [online] <https://id.erfgoed.net/teksten/76495> (geraadpleegd op 18 december 2017).

Het interieur is eenvoudig maar behoudt de oorspronkelijke indeling (met typerende opkamer) en op de begane grond ook de afwerking (met name de balkenstructuur in de gelagzaal, het binnenschrijnwerk en de schouwmantels van de eetkamer, 'beste kamer' en gelagzaal, die laatste met als fruit uitgewerkte kalkzandstenen consoltjes). Oorspronkelijk lag een Boomse tegelvloer op de begane grond maar na de Tweede Wereldoorlog werd daar een cementtegelvloer gelegd en in de 'beste kamer' een zwart-witte natuurstenen vloer die afkomstig zou zijn van de abdij van Grimbergen.⁶

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 22 december 2017. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in goede bouwfysische toestand. Het metselwerk vertoont hier en daar kleine scheuren, met name in de westgevel. Het schrijnwerk heeft onderhoud nodig.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Historische waarde

De wederopbouwhoeve aan de Kruisstraat 90 in Grimbergen heeft historische waarde als representatieve getuige van de vernielingen die in Vlaanderen aangericht werden tijdens de Eerste Wereldoorlog, niet zozeer als gevolg van gevechten maar wel als een vorm van represaille en intimidatie die paste in het concept van totale oorlog waarbij ook burgerdoelwitten beschouwd werden als een legitiem doelwit. Ook in de directe omgeving getuigen verschillende gebouwen hiervan, wat bijdraagt tot de contextwaarde van deze hoeve. Tegelijkertijd herinnert de hoeve (en met name de gevelsteen met opschrift "O.S.B.") aan de brede internationale respons die volgde op de massale oorlogsvernieelingen in '*Poor Little Belgium*', in dit geval van de Zwitserse hulporganisatie *Oeuvre Suisse en Belgique*.

Architecturale waarde

Van 1916 tot 1920 zette het daartoe opgerichte *Oeuvre Suisse en Belgique* (OSB) zich in om de wederopbouw in België van de grond te krijgen. Dit Zwitserse comité verleende financiële hulp aan personen van wie de woning volledig of gedeeltelijk was vernield. Om de noodzakelijke fondsen hiervoor te bemachtigen deed het OSB een beroep op de vrijgevigheid van haar landgenoten en andere neutrale geldschieters. Het OSB had zetels in Bern en de Brusselse Paleisstraat en bestond uit een team van zes vaste medewerkers: de voorzitter en professor aan de universiteit van Bern, Dr. L.R. De Salis, Georges de Montenach, lid van de Raad van State uit Fribourg, Armand Piguet, vice-voorzitter en nationaal raadslid uit Yverdon, John Syz, nationaal raadslid uit Zürich, Dr. Oscar Wettenstein, secretaris en lid van de Raad van State uit Zürich en ten slotte de stichter van het OSB, de architect Eugen Probst uit Zürich.⁷ In augustus 1916 werd een team van architecten naar België gestuurd om het initiatief bekend te maken. Akkoorden werden gesloten met de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, het Nationaal Hulp- en

⁶ Mondelinge informatie verkregen van de eigenaars (22 december 2017).

⁷ VAN DE MOOTER 2007, 83-86.

Voedingscomité en het *Comité d'études de reconstructions rurales*. Er werden premies uitgekeerd voor de schoonheid en hygiëne van heropgebouwde woningen, en men verleende gedeeltelijk terug te betalen voorschotten via de gemeentelijke administraties (voor de steden) of provinciale comités met rechtspersoonlijkheid (voor het platteland), in Brabant bijvoorbeeld *La Vie Rurale*.⁸

Eugen Probst, die de feitelijke leiding had over het OSB, toonde tijdens de oorlog duidelijk sympathie voor de Duitse bezetter, zoals onder andere blijkt uit zijn gepubliceerde reisverslag met de bedrieglijke titel *Belgien. Eindrücke eines Neutrale* uit 1916.⁹ Omgekeerd werd het OSB positief onthaald door de Duitsers.¹⁰ Dat er een link was tussen de Zwitserse en Duitse wederopbouwinitiatieven wordt ook gesuggereerd door de locatie van de door hen heropgebouwde panden (vaak letterlijk op een steenworp van elkaar) en door de gelijkaardige architecturale visie (vooral neotraditioneel en regionalistisch met topgevels en – in rurale context – een bakstenen parement met decoratieve accenten in witsteen).¹¹ Toch werd het OSB in België blijkbaar niet gepercipieerd als collaboratie aangezien het begin oktober 1918 nog heel positief besproken werd en gelinkt aan de nakende geallieerde overwinning.¹² Deze welwillende houding van de Belgen ten aanzien van het OSB is mogelijk te verklaren doordat de ontwerpen gemaakt werden door Belgische architecten (met als belangrijkste Alfred Minner) waardoor deze initiatieven toch eerder als Belgisch werden gepercipieerd.¹³ Bovendien besteedde het OSB – in vergelijking met de Duitse bezetter – meer geld per huis, waardoor grotere, meer kwalitatieve en decoratieve huizen werden gerealiseerd.¹⁴ Pas in 1920 kwam een abrupt einde aan dit initiatief toen de minister van Buitenlandse Zaken een besluit uitvaardigde dat het aanvaarden van buitenlandse giften voor wederopbouw verbood.¹⁵

Het OSB bouwde – net zoals de Duitse bezetter – voornamelijk in Vlaams-Brabant en Antwerpen, en realiseerde zowel stadswoningen (in Leuven, Lier en Mechelen) als plattelandswoningen en hoeves.¹⁶ De inventaris van het Onroerend Erfgoed bevat momenteel 24 bouwkundige relictten waarbij het OSB tussenkwam. Hiervan maken er vijf deel uit van een beschermd stadsgezicht en werd al één beschermd als monument: Hoeve Piekaerts aan de Rekelstraat 37 in Zemst, met inbegrip van het bakhuis en de resterende open ruimte (MB van 8 december 2000). Voor de tussenkomst van het OSB bij de wederopbouw van deze hoeve wordt echter louter gesteund op mondelinge getuigen. Bovendien ontbreekt de gebruikelijke OSB-gedenksteen in de straatgevel.¹⁷ Deze gevelsteen is wel aanwezig bij de hoeve aan de Kruisstraat 90 in Grimbergen die bovendien uitzonderlijk gaaf bewaard is (zie documentatiebijlage 1) en een hoge contextwaarde heeft door de aanwezigheid in de directe omgeving van verschillende andere wederopbouwhoeves, ook gerealiseerd met tussenkomst van het OSB (onder andere Kruisstraat 79) of de Duitse bezetter (onder andere Coppendries 2, Meerstraat 181 en Beigemsesteenweg 398-400).¹⁸

De ontwerper Alfred Minner (1880-1972) studeerde aan de Brusselse Academie en werkte enige tijd bij Gustave Maukels. Minner tekende onder andere de heropbouw van de Sint-Pieterskerk in Zemst en de vergroting van de kerk Onze Lieve Vrouw van Goede Wil in

---

⁸ MAUS 1918, 3.

⁹ VAN DEN MOOTER 2007, 84.

¹⁰ SCHULLER 1918, 12.

¹¹ VAN DEN MOOTER 2007, 85.

¹² MAUS 1918, 3.

¹³ VAN DEN MOOTER 2007, 85. Andere architecten waren onder andere Berger (Antwerpen), Neutens (Brussel), Sol (Lier), Corthouts (Leuven) en het technisch bureau van het Land- en Tuinbouwcomiteit der Provincie Antwerpen (Maus 1918, 3).

¹⁴ VAN DEN MOOTER 2007, 85-86.

¹⁵ CELIS en UYTENHOVE 1991, 114-115.

¹⁶ MAUS 1918, 3.

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Hoeve Piekaerts* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200106> (geraadpleegd op 16 januari 2018).

¹⁸ VAN DEN MOOTER 2007, 115 en afbeelding 61-68.

Duffel. Hij was de architect van het sanatorium 'Imelda' in Bonheiden (1929-1933) en als architect van het Ministerie van Volksgezondheid ontwierp hij het eerste deel van het nieuwe complex voor de staatsnormaalschool in Laken (aan de Goudbloemenstraat en Chrysantenstraat). Hij bouwde ook de sociale woonwijk van de 'Vrije Woonst' in Mechelen en was verantwoordelijk voor de restauratie van het 'Hof van Busleyden' in dezelfde stad.¹⁹ Minner trad in België op als leidinggevend architect voor het OSB en werd voor zijn inspanningen tijdens de wederopbouw bekroond met een *Medaille de la restauration nationale 1914-1918*.²⁰ In Vlaanderen werden al vier gebouwen waarbij Minner betrokken was, beschermd als monument maar dit zijn oudere complexen waarvoor Minner een uitbreiding of renovatie uittekende.

2.2. Motivering van het type bescherming

Wederopbouwhoeve in Grimbergen wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)." De keuze voor een bescherming als monument wordt verantwoord vanuit de aanwezigheid van erfgoedelementen in het interieur (oorspronkelijke indeling en afwerking).

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Het volledige perceel valt binnen de afbakening omwille van de historische verbondenheid van de hoeve met het perceel (zie documentatiebijlage 5) en om de kenmerkende vrijstaande inplanting van de hoeve aan de straat te garanderen. De overige gebouwde volumes op het perceel zijn echter minder waardevolle, latere toevoegingen en zowel de moestuin als de boomgaard bleven onvoldoende bewaard.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat. Het complex zelf is opgenomen in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed (Hoeve ID 76495).

2.4.2. Omgeving:

De Gewestplanbestemming is woonuitbreidingsgebied.

---

¹⁹ <http://www.odis.be/hercules/toonPers.php?taalcode=nl&id=76890>.

²⁰ SCHÜLLER 1918, 12; VAN SANTVOORT 2014, 18-20.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Privaat archief Jozef Lauwers, Bouwvergunning voor verbouwing van de paardenstal aan de Kruisstraat 90 in Humbeek (Grimbergen), 1957.

Privaat archief Jozef Lauwers, Kwijting van *Oeuvre Suisse en Belgique*, 1924.

CELIS J. & UYTENHOVE P. 1991: *De wederopbouw van Leuven na 1914*, Leuven.

DEMOL S. & VAN WETSWINKEL J. 2002: *Groot Grimbergen tussen 1900-1958. Facetten van het dorpsleven in vier deelgemeenten*, Nieuwkerken-Waas.

HOPPENBROUWERS H., VAN HEESCH H. & VAN CAMPENHOUT J. 1919: *Grimbergsche herinneringen uit den grooten oorlog*, Grimbergen.

MAUS O. 1918: Lettre de Lausanne, *L'Independance Belge*, 3 oktober 1918, 3.

NUYTEN D. 2007: Het Oeuvre Suisse Belge en de heropbouw van landelijke woningen en hoeves tijdens de Eerste Wereldoorlog in de streek van Zemst, *Land In Zicht* 76.4, 10-15.

SCHÜLLER J. 1918: *Neue Kleinhäuser in Belgien erstanden während des Krieges*, Keulen.

S.N. 2008: *Wederopbouw tijdens en na de Eerste Wereldoorlog in Grimbergen en omgeving*, Grimbergen.

SPINNAEL H. 1967: *Humbeek, vroeger en nu*, Kapelle-op-den-Bos.

VAN DEN MOOTER J. 2007: *Duitse wederopbouwinitiatieven in België tijdens de eerste wereldoorlog : Een onderzoek aan de hand van Johannes Schüllers Neue Kleinhäuser erstanden während des Krieges*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent Vakgroep Kunstwetenschappen.

VAN SANTVOORT L. 2017: Wederopbouwarchitectuur in de fusiegemeente Zemst, *M&L* 33.3, 6-29.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Hoeve Piekaerts* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200106> (geraadpleegd op 16 januari 2018).

DE MAEGD C. & VAN AERSCHOT, S. s.d.: *Hoeve* [online], <https://id.erfgoed.net/teksten/39302> (geraadpleegd op 18 december 2017).

VAN DAMME M. 2005: *Hoeve* [online], <https://id.erfgoed.net/teksten/76495> (geraadpleegd op 18 december 2017).

VAN DAMME M. 2005: *Humbeek* [online] <https://id.erfgoed.net/teksten/120643> (geraadpleegd op 15 januari 2018).

Mondelinge informatie verkregen van de eigenaars (22 december 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie